

УДК 37.013.79

Ж.М. КРИЖАНОВСЬКА

**АКСІОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ
ВИПЕРЕДЖАЮЧОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Крижановська Жанна Миколаївна – завідувача лабораторією українознавства і народознавства кафедри філософії освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

У статті розкрито ціннісні пріоритети і основні особливості виховання сучасної молоді на засадах випереджаючої освіти для сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, аксіологія, ціннісні орієнтації, демократизація суспільства, загальнолюдські і національні духовно-моральні цінності.

В статье раскрыты ценностные приоритеты и основные особенности воспитания современной молодежи на принципах опережающего образования для устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, аксиология, ценностные ориентации, демократизация общества, общечеловеческие и национальные духовно-нравственные ценности.

This article has revealed the priorities of values and main peculiarities of bringing up modern young people on the principles of forestalling education for stable development.

Key words: steady development, aksiology, valued orientations, democratization of society, common to all mankind and national spiritual-moral values.

© Ж.М. Крижановська, 2012

Постановка проблеми. Система загальнолюдських і національних духовних та морально-етичних цінностей – необхідна умова для становлення і повноцінного розвитку будь-якого суспільства. У період розбудови Української держави вітчизняна педагогічна наука визначає проблему ціннісних пріоритетів як одну з найважливіших у сучасному навчально-виховному процесі. Для забезпечення сталого розвитку майбутнього суспільства саме освіта покликана на науково-професійному рівні формувати духовні, моральні, культурно-етичні цінності, необхідні молоді для вироблення активної життєвої позиції, утвердження гуманістичних ідеалів, виховання громадянської відповідальності за себе і навколишній світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вчених-теоретиків споконвічна система цінностей людського буття, проблема їх існування у суспільстві певного історичного періоду завжди була об'єктом пильної уваги і наукового аналізу та обґрунтування всесвітньовідомих учених-філософів: Аристотеля, О. Канта, К.Ясперса, Ж.-П. Сартра, Г.-Г. Гадамера, М. Бердяєва, К. Мангейма та ін. У багатьох філософських дослідженнях утверджується думка, що феномен існування людини втрачає будь-який сенс поза аксіологічною сферою буття, яка нерозривно пов'язана з освітнім процесом. Теоретичне осмислення даного питання знайшло вияв у дослідженнях українських науковців: С. Анісімова, І. Беха, М. Боришевського, М. Романенка, П. Кононенка, М. Марчука, Р. Сеульського, О. Висоцької, О.Сухомлинської та інших учених, які наголошують, що навчання і виховання завжди перебувають у постійній взаємодії, а ретельне філософське осмислення даного процесу сприяє покращенню суспільства з його численними проблемами. Педагогічна аксіологія завжди потребує постійного уважного вивчення і дослідження, оскільки пере-

буває на вістрі проблем ціннісних орієнтацій будь-якого суспільства, що постійно змінюється, а це особливо виявляється у період активних глобалізаційно-інтеграційних процесів сучасного світу.

Мета дослідження. Розкрити особливості аксіологічного підходу щодо виховання особистості у контексті випереджаючої освіти для сталого розвитку на сучасному етапі становлення української державності в умовах глобальних змін, що відбуваються у планетарному вимірі.

Завдання. Обґрунтувати роль загальнолюдських і національних духовно-моральних цінностей як важливого фактора реалізації ідей випереджаючої освіти для сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для кожної мислячої людини освіта є постійним і нескінченним процесом самопізнання, всебічне ментально-емоційне освоєння навколишньої дійсності, набутий досвід, який перевіряється життям, що ставить перед особистістю нові завдання і виклики. Не можна уявити успішну і самодостатню людину, неадаптовану до суспільного середовища, зорієнтованого на ціннісні надбання людської цивілізації, яка несе відповідальність за все, що відбувається на нашій планеті. Як наголошує М. Романенко: «Глобальні соціальні зміни, що пов'язані із пошуками людиною шляхів оптимізації та гармонізації власної системи цінностей, свого буття в культурному та природному оточенні, в першу чергу відбуваються в освітній діяльності, що є основним чинником соціалізації особи, основним каналом репродукування людськості та культури у кожній особі» [8, 123].

У період розвитку активних глобалізаційних процесів, прискорених темпів освоєння новітніх технологій, розгалуженої системи світових комунікацій виникає нагальна необхідність адаптації молоді у потужному струмені життя. Слід зауважити,

що наше суспільство тривалий час переживає період зламу деяких застарілих ідеологічних догм, які сформувались у радянський період і на яких вихувалось кілька поколінь. Класовий підхід при вивченні суспільно-історичних явищ, подій, літературного процесу вплинув на виховання світогляду громадян у дусі «войовничого» атеїзму, «стадного» колективізму, «плакатного» інтернаціоналізму, національного нігілізму. Освіта і культура були могутніми засобами впливу на суспільну свідомість, формування системи цінностей, у яких розчинялась особистість. Сучасна молодь, що народилась у часи незалежності України, стала свідком і учасником протистояння кількох поколінь, зорієнтованих на різні ідеали, цінності, стереотипи суспільних відносин, що призвело до відсутності стійких морально-етичних і духовних орієнтацій.

Очевидна перевага матеріального над духовним у свідомості багатьох громадян нашого суспільства свідчить про його духовний занепад, що призводить до втрати здатності любити, співпереживати, допомагати ближньому, дбати про навколишній світ. Споживацька психологія спонукає людину жити одним днем, руйнуючи все навколо для задоволення своїх егоїстичних потреб, що врешті-решт призводить до втрати сенсу життя, а це є особливо небезпечним і згубним для молоді. Гадаємо, що життя молодій людині набуває повноцінного змісту тоді, коли вона через постійні внутрішні пошуки і, можливо, болючі випробування приходить до усвідомлення глибокого змісту власного буття, в основі якого духовне начало.

Реалії життя ставлять перед суспільством, а значить і перед освітою, нові вимоги і завдання, і серед них – осмислення і прийняття оновленого ідеалу громадянина молодого європейської держави – людини самодостатньої, творчої, висококультурної, патріотичної, «збагаченої етнічно-національними і загальнолюдськими цінностями». Реформування змісту освіти тісно пов'язане з утвердженням і реалізацією Конституції України (ст.21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30), у яких проголошено людину, її права і свободу найвищою цінністю в ієрархії демократичних цінностей, і перш за все через освітянську сферу має утвердитися переконання в тому, що високодуховна людина є найвищою цінністю демократичного суспільства.

Зауважимо, що ідеологічна боротьба різних політичних сил позначилась і на системі освіти, що виявляється у періодичному переписуванні підручників з історії, неоднозначному і тенденційному трактуванні діяльності багатьох історичних осіб, життя і творчості українських письменників, деяких суперечностях між навчальними програмами предметів гуманітарного циклу. Традиційним залишається пріоритет освітньої парадигми, яка орієнтує перш за все на певну суму знань, недостатньо враховуючи ціннісний аспект. Якість навчально-виховного процесу великою мірою залежить і від ціннісних орієнтацій вчителя, його педагогічної культури, на чому наголошує В.Крижко: «Особливим чином в освітньому просторі повинен бути представлений світ педагогічної культури. В теорії і на практиці важливо реалізувати головні ідеї

української етнопедagogіки, народної педагогіки класичної педагогічної спадщини, професійні аксіологічні орієнтації, позитивні цінності, індивідуальні здібності: спілкування, взаєморозуміння, творчу спрямованість. Імовірно, такий підхід може привести до розвитку природи багатогранних людських відносин, складної діалектики душі» [5, 190].

На розвиток світогляду, свідомості та поведінки молодого покоління могутній вплив мають засоби масової інформації, комунікаційно-інформаційні технології із їхньою загрозою віртуалізації людської свідомості, коли зникає межа між реальністю та ілюзією. Маніпулювання нестійкими ціннісними установками молоді, створення уявних світів, стандартизація мислення призводить до знеособлення особистості, яка втрачає здатність спиратися на свій досвід, інтуїцію, інстинкти, розвивати розумові здібності. Сучасна субкультура з її вседозволеністю й безликістю, часто руйнує нестійкий внутрішній світ юного покоління що часто виявляється у невмінні молоді відрізати головне від другорядного, важливе від несуттєвого, нездатності адекватно оцінювати ту чи іншу життєву ситуацію, правильно орієнтуватися в суспільному просторі.

Глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі, вносять свої корективи у всі сфери життєдіяльності суспільства. Проблеми швидкої глобалізації світового співтовариства спонукають до активних філософських пошуків відповідей на всі нагальні цивілізаційні виклики. Таку оцінку цим процесам дає І. П. Севбо-Белецька: «Глобалізація несе стандартизацію життєвих установок, норм поведінки і соціальної орієнтації... Вона руйнує національний устрій життя, народні традиції і звичаї, стійкі етнокультурні програми поведінки. Глобалізація робить світ убого-примітивним, спрощеним...» [9, 189]. Ці планетарні процеси, безумовно, стосуються і сфери освіти, найважливішими завданнями якої сьогодні є формування високих морально-духовних цінностей юного громадянина держави, котрий здатен будувати особисте життя, брати на себе відповідальність за власні рішення і вчинки, що є особливо важливим за умов неоднозначності, невизначеності, знецінення одвічних моральних основ. На думку О.Вишневського: «Незалежно від історично сформованих виховних поглядів, у найближчому майбутньому нам потрібен буде не мрійник, не емоційна та самозречена істота, а практичний, ініціативний діяч, господар з міцним характером, вольовий, цілеспрямований, з глибокою вірою в цінності, яким служить» [2, 37]. Як слушно вважав видатний педагог В. Сухомлинський [9], особлива відповідальність за виховання дітей, виховання «справжньої людини», лежить на батьках, які з колиски є певним моральним ідеалом для дитини. Їхні духовно-моральні цінності, спосіб життя, щоденні життєві запити, уявлення про добро і зло, здатність сприймати навколишній світ, уміння спілкуватися з людьми ще до школи на 70% формують характер дитини, її, світосприйняття, вміння адаптуватися у навколишньому середовищі. І тільки активна взаємодія усіх учасників освітнього процесу – педагогів, учнів і батьків, їх спільний

ціннісний вибір, зорієнтований на загальнолюдські і національні духовно-моральні цінності, сприяють гуманізації і гармонізації суспільства, де кожна людина може гідно самореалізуватись у різних сферах життєдіяльності. Важливо відзначити, що основні принципи формування морально-ціннісного компоненту сучасної освітньої галузі представлено в концепції випереджаючої освіти для сталого розвитку.

Головним завданням освіти для сталого розвитку є виховання духовно-моральної особистості як найвищої цінності суспільства, добре адаптованої у світі, здатної до саморозвитку і самовдосконалення. Тому у закладах освіти особлива увага має приділятися не тільки інтелектуальному розвитку учнів, а й формуванню високої духовності дитини, яка добре обізнана зі своїми правами й обов'язками, здатна аргументувати свої погляди і переконання, активно залучатись до громадських справ, дотримуватись демократичних засад молоді держави, що іде по шляху становлення і розбудови. За визначенням науковця О. Висоцької: «Особливістю освіти для сталого розвитку є те, що вона охоплює екологічну, економічну та соціальну проблематику навчання й виховання під кутом зору формування нової системи ціннісних орієнтирів та моделей поведінки підрастаючого покоління та суспільства загалом. ...Особлива увага повинна приділятися практичній реалізації моделей сталого розвитку, формуванню відповідних норм поведінки та стилів життя, активної громадської позиції щодо реалізації ідеї сталості у повсякденному досвіді дітей та дорослих» [1, 44].

Питання сталого розвитку, в основі яких лежать проблеми аксіології, мають стати важливою складовою сучасної освіти і включатись в усі навчальні дисципліни. Тому, на думку О. Висоцької [1], необхідно активізувати створення шкіл випереджаючої освіти для сталого розвитку, які у своїй навчально-виховній діяльності спираються на:

- принцип гуманізму (кожна особистість розглядається як найвища цінність і мета розвитку суспільства);
- принцип єдності загальнолюдських і національних цінностей;
- принцип моральної дії (постійна духовна робота над собою, яка виявляється у конкретних добродійних справах);

– принцип індивідуалізації (визнання права кожної особистості на неповторність і унікальність);

– принцип вільного і свідомого вибору.

Свідомий вибір лінії поведінки, життєвих принципів і установок духовно-моральної особистості має враховувати розумні запити й інтереси інших людей та суспільства в цілому, що є особливо важливим у період егоїстичної індивідуалізації особи сучасного споживацького світу, в якому зростає і формується сучасна молодь.

На наше глибоке переконання, ціннісний аспект має стати провідним у навчально-виховній діяльності освітньої сфери українського суспільства, оскільки впливає на всі прояви життєдіяльності людини, на розвиток її світогляду, провідних життєвих принципів, громадянської позиції, враховуючи особливості буття українства з давніх часів до сьогодення. Національне виховання сучасної вітчизняної школи повинно спиратись на своєрідність менталітету, самобутність української культури, етнопедagogіки, які склалися протягом формування українського етносу. Слід враховувати що морально-етичні цінності українців не завжди збігаються із ціннісними орієнтирами західного світу–звичаями, традиціями, віруваннями, нормами поведінки тощо. Але вічними і незаперечними мають залишатись загальнолюдські духовно-моральні основи, підтверджені розвитком людської цивілізації, і серед них: почуття патріотизму, любов до родини і ближніх, справедливість і милосердя, віротерпимість і толерантність, пошуки істини і потяг до самовдосконалення.

Висновки. Отже, аксіосфера суспільства і вітчизняної освітньої галузі, яка спирається на ідеї випереджаючої освіти для сталого розвитку, має стати об'єктом постійної турботи держави, що крокує шляхом розбудови демократичного людиноцентричного суспільства, зусилля якого спрямовані не лише на збереження національних і загальнолюдських духовних і морально-етичних цінностей, а й на їх примноження, що має сприяти глибокоосмисленому та постійному самовдосконаленню особистості, котра усвідомлює себе невід'ємною і неповторною частиною соціуму, причетною до його саморозвитку і відповідальною за вирішення проблем сучасного українського суспільства у контексті глобалізованого світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Висоцька О.С. Освіта для сталого розвитку: науково-методичний посібник. – Дніпропетровськ: Роял Принт, 2011. – С. 200.
2. Вишневецький О. Сучасне українське виховання, Педагогічні нариси. – Львів, 1966. – С. 118.
3. Кононенко П.П. Українознавство – наука любові, етики, життєтворчості: Збірник наукових праць. – Львів: Сполом, 2006. – С. 458.
4. Кузьменко В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи. / В. Кузьменко, Л. Гарченко. – Херсон: РІПО, 2006. – С. 197.
5. Крижко В.В. Аксіологічний потенціал державного управління освітою. Навч. посібник / Крижко В.В., Мамаєва І.О. – К.: Освіта України, 2005. – С. 224.
6. Пінчук Є.А. Філософський погляд на культурні традиції освіти в Україні та шляхи її модернізації // Практична філософія. – 2009. – № 3. – С. 58–64.
7. Прометун О., Сущенко І. та ін. Молодь обирає дію: як взяти участь у соціальному проекті: посібник для учнів. – К.: А.П.Н., 2003. – С. 78.
8. Романенко М.І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу. – Дніпропетровськ: Промінь, 1988. – С. 132.
9. Севбо-Белецкая І.П. У порога иного бытия. – К.: Пролог, 2008. – С. 488.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. – К.: Радянська школа, 1976–1977.